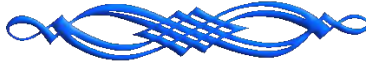

культури і освіти: матеріали Шостого Міжнародного науково-практичного семінару. Дрогобич. С. 27-33. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dspu.edu.ua/musped/wp-content/uploads/sites/7/2021/10/zbirnik-seminaru-2020.pdf>

2. Матвієнко С. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
3. У МОН розповіли про реформу дошкільної освіти. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/08/25/novyna/suspilstvo/mon-rozpovily-pro-reformu-doshkilnoyi-osvity>

Ірина РОМАНЮК

*кандидат мистецтвознавства,
заступник директора з виховної роботи
Тернопільського мистецького фахового коледжу
імені Соломії Крушельницької
Тернопіль, Україна
irinaromteua@gmail.com*

Iryna ROMANIUK

*a Ph.D. in Art Studies,
a deputy director in educational work
at Ternopil Solomiya Krushelnytska
Professional College of Art
Ternopil, Ukraine
irinaromteua@gmail.com*

**ПАРАДИГМАТИЧНА МОДЕЛЬ ДУМ ХАРКІВСЬКИХ ЛІРНИКІВ
ПОЧАТКУ ХХ СТ. (НА ОСНОВІ ФОНОЗАПИСІВ ДУМ, ЗДІЙСНЕНИХ
В 1928-1930 РР. КАБІНЕТОМ МУЗИЧНОЇ ЕТНОГРАФІЇ ВУАН)**

**PARADIGMATIC MODEL OF DUMY (EPIC BALLADS) BY KHARKIV
KOBZARS OF THE EARLY 20TH CENTURY (BASED ON PHOTOGRAPH
RECORDING OF DUMMY MADE IN 1928-1930 BY THE CABINET OF
MUSICAL ETHNOGRAPHY OF THE ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF
SCIENCES)**

В історичній долі українства важко переоцінити значення дум: це один із складових культурного генотипу нації. Українське етномузикознавство має у своїй скарбниці дослідження дум М. Лисенка, Ф. Колесси, К. Квітки, М. Грінченка, С. Грици. Найповніше на сьогодні видання українського козацького епосу з мелодіями репрезентовано Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України в 2007 році [5]. У книгу увійшли як раніше опубліковані, так і нові транскрипції дум. Розгорнута аналітична вступна стаття та детальні коментарі до кожного нотації дум належать видатній вченій - Софії Грици.

У скарбниці нотацій українських дум вагоме місце займають фонозаписи дум від харківських лірників, здійснені в 1928-1930 рр. Кабінетом музичної етнографії ВУАН. Думи були записані на валках фонографу з згодом розшифровані співробітниками Кабінету музичної етнографії (В. Харковим, М. Гайдаєм, Т. Онопоєм). Це єдині відомі на теперішній час нотації харківських лірників. Вперше в науковий обіг були введені у монографії С. Грици «Мелос української народної епіки» в 1979 році [1]. До 2007 року рукописи нотацій зберігалися у Наукових фондах ІМФЕ ім.М.Рильського [3]. Матеріали рукописного фонду опрацьовано та опубліковано окремим дослідженням в 2003 році [4].

Метою даного дослідження: вивести парадигматичну модель дум харківських лірників початку ХХ ст. на основі транскрипції фонозаписів дум, здійснених в 1928-1930 рр. Кабінетом музичної етнографії ВУАН.

Володимир Харків був аспірантом ВУАН, його науковим керівником був Ф. Колесса. Працюючи в Кабінеті музичної етнографії, він розпочав збирання народних дум. В. Харків здійснив екскурсії на Слобожанщину в 1928, 1929 (двічі протягом року) та в 1930 роках. Результатом цього стали фонографічні записи та розшифровані нотації дум, псалмів та жебранок лірників Харківщини, спостереження над лірниками та кобзарям, опис ліри, записи лебійської мови [3, 6, 7].

Текстові записи В. Харкова публікували дослідники українського епосу. Зокрема, К. Грушевська у другому томі корпусу українських народних дум помістила тексти 5 дум, передані їй В. Харковим в 1930 році [2]. Б. Кирдан вперше надрукував 9 текстових варіантів дум, записаних В. Харковим від 4 лірників і однієї сліпої жінки. С. Грица у своїх численних дослідженнях публікує уривки рецитацій В. Гончара, Г. Обліченка, Н. Баклаги [1, с. 222].

В. Харкову вдалося записати найбільше дум від Варіона Гончара (Гончаренка) із с. Ков'яги Валківського району, якому на момент запису було 54 роки. Від нього В. Харків записав чотири думи: «Маруся Богуславка» (2 варіанти), «Олексій Попович», «Вдова», «Сестра і брат». Проаналізувавши рецитацій дум В. Гончара, слід відмітити, що у мелодичній лінії рецитації простежуються дві інтонаційні формули, які зазнають протягом усієї рецитації ритмо-мелодичного варіювання. Перша - 545321, друга - 1321 VII V. Типові каденції – VII 1 або V VII 1 із багаторазовим повтором п'ятого ступеня. Найбільш вживана перша інтонаційна формула. Друга формула частіше використовується в кінці періодів-уступів.

Від лірника Самсона Веселого В. Харків записав дві думи – «Олексій Попович» та «Сестра і брат». Окрім цих двох в репертуарі С. Веселого було ще три думи: «Маруся Богуславка», «Азовські брати», «Вдова». В основі рецитацій С. Веселого лежать дві ритмо-мелодичні формули, із значною перевагою першої. Перша - 54532(1), друга - (1)3432(1). У першій формулі спостерігається захоплення верхніх 6 і 7 та нижньої VII ступенів.

Нестор Колісник був одним із вчителів лірників Валківського району Харківщини, в якого вчилися В. Гончар, Петрик, Карпо. Від нього записано на фонограф і розшифровано дві думи – «Вдова» і «Сестра і брат». Нотації дають змогу проаналізувати індивідуальний стиль лірника: багатство використання

мелізматики, довгі фрази рецитації, опора в інтонуванні та багаторазовий повтор п'ятого ступеня (від 2 до 9 разів), часто вживаний квартовий хід від 2 до 5 ступенз. При детальному аналізі двох дум можна вивести дві ритмо-мелодичні формули, які є головним фундаментом рецитації Н. Колісника. Перша - 35325321 VII 1, друга - 1353254# 321.

Про Назара Баглага В. Харків не залишив ніяких відомостей. Лаборантом Кабінету музичної етнографії ВУАН Т. Онопою було розшифровано запис думи «Про трьох братів Озовських». Порівняно із іншими, дана нотація має детально розшифровану вокальну партію та супровід ліри. Про високий рівень володіння інструментом свідчать довгі, розвинені мелодично перегри, розгорнута заплачка. Серед прийомів гри – довгі трелі, нисхідні пасажі тридцятьдругих. В мелодиці рецитації присутні дві формули. Перша - 134321, друга - 354321.

Аналіз невеликого уривку запису рецитації «Марусі Богуславки» у виконанні лірника Якова Богущенка. дозволяє зробити ряд висновків. Деякі фрази його рецитації наближаються до пісенної мелодики, без будь-яких повторів звуків, із хвилеподібною мелодикою та оспівуванням головних ступеней. Це наприклад такі фрази: 52432VII; 413VII21VIII2. Рівномірна ритміка теж зближує рецитацію з пісенною мелодикою.

Про Григорія Обліченка В. Харків не залишив ніяких даних, окрім того, що лірник жив у с. Костів Харківської області [3, с.225]. Від лірника було записано на фонограф та транскрибовано дві думи «Про Вася Вдовиченка» та «Про Самарських братів». Аналіз розшифровок рецитацій Г. Обліченка виявляє характерне тяжіння лірника до рівномірного ритму. Інтонаційна палітра рецитацій базується на двох інтонаційних формулах: Перша - 57654321, друга - 1(2)3(4)54321.

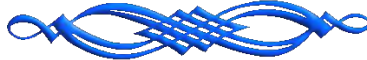
Отже, провівши порівняльний аналіз рецитацій дум харківських лірників можна виявити чимало спільних рис. В інтонаційній основі рецитацій всіх харківських лірників лежать дві інтонаційні формули. Перша – 545321 з каденційними закінченнями VII 1, VII V характерна для В. Гончара, С. Веселого, Я. Богущенка, видозмінена у Н. Колісника, Н. Баклага, Г. Обліченка. Друга – 134321 характерна для С. Веселого, Н. Баклага, скорочена 1321 – у Я. Богущенка, В. Гончара, розвинена у Г. Обліченка та Н. Колісника. Найбільша спорідненість інтонаційних формул спостерігається у В. Гончара і Я. Богущенка, С. Веселого і Я. Богущенка – між учнем і вчителем. Найбільш індивідуалізовані інтонаційні формули у Г. Обліченка – мелодично розвиненіші, ширшого діапазону. Спостерігається поєднання традиційної формули із власною характерною ознакою – у Н. Колісника хід від другої до п'ятої ступені, у Н. Баклага – характерний каденційний зворот V VII 2 VII 1. Інтонаційна опора рецитацій припадає на 5 (найбільше), 3, 1, та V ступені. Відповідно, ректо-тоно (багаторазове повторення одного звуку) припадає саме на ці інтонаційні опори. Довжина ритмо-мелодичних формул залежить від довжини словесних фраз. Довгі фрази рецитації присутні в Г. Обліченка, Н. Колісника, Н. Баклагі, короткі – в С. Веселого.

Проведений аналіз рецитацій дум харківських лірників із Валківського району підтверджує думку про близьку спорідненість стильових рис

виконавців із однієї території, на що вказували в своїх дослідженнях Ф. Колесса та С. Грица. Результати дослідження дасть змогу в перспективі провести порівняльний аналіз ритмо-мелодичних формул кобзарів та лірників Харківщини, лірників Полтавщини та Харківщини, виявити спільні та відмінні риси їх рецитацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грица. С. Мелос української епіки. Київ, Музична Україна. 2016 . 340 с.
2. Грушевська К. Українські народні думи. Т.2. Тексти №№14-33. Передмова К. Грушевської. Харків, Київ: Пролетар, 1931. 176 с.
3. Розшифровки дум і псалм, записаних від кобзарів і лірників на фонографічні валки.// Рукописні фонди ІМФЕ. Ф.6-4, од.зб. 194.
4. Романюк І. Ритмомелодичні формули українських дум харківських лірників (на матеріалах з рукописного фонду Володимира Харкова). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського. Мистецтвознавство*. Тернопіль: ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. № 2 (11). С. 71–77.
5. Українські народні думи. Київ, Вид-во Ін-ту мистецтвознав., фольклористики та етнології НАН України, 2007. 824 с., іл.16 с.44
6. Харків В. Про лірників, кобзарів / Рукописні фонди ІМФЕ. Ф.6-4, од.зб. 185.
7. Харків В. Спостереження над лірниками та кобзарями Валківського району на Харківщині. Доповідь читана на засіданні Етнографічної комісії ВУАН в 1929 р. / Рукописні фонди ІМФЕ. Ф.6-2, од.зб. 23(2).

Олег СМОЛЯК,

*професор кафедри музикознавства та методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету ім. Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
smolyak.te@gmail.com*

Oleg SMOLYAK,

*Professor of the Department of Musicology and Music Art Methodology at
Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine
smolyak.te@gmail.com*

ФОЛЬКЛОР І ФОЛЬКЛОРИЗМ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

FOLKLORE AND FOLKLORISM: CONTEMPORARY REALITIES

Анотація. Розглянуто способи передачі фольклору від покоління до покоління та репрезентацію його засобами фольклоризму. Пояснено на прикладах продуктивну та репродуктивну форми передачі фольклору в сучасних умовах життя людей. Звернено увагу на цитатну й трансформовану форми фольклоризму, які присутні в різних видах мистецтва та літературі.
